

Turizam i nejednakosti u Hrvatskoj: analiza komentara na mrežnoj platformi Reddit

Augustin Derado

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Split, Hrvatska

e-mail: augustin.derado@pilar.hr

ORCID: 0000-0003-0114-6792

Željka Zdravković

Sveučilište u Zadru, Odjel za sociologiju, Hrvatska

e-mail: zdravko@unizd.hr

ORCID: 0000-0001-8925-4290

Iva Žunić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Split, Hrvatska

e-mail: iva.zunic@pilar.hr

ORCID: 0000-0002-7766-3641

SAŽETAK Ovaj rad analizira mrežne rasprave o turizmu u Hrvatskoj s posebnim naglaskom na društvene nejednakosti. Podaci za analizu prikupljeni su ekstrakcijom podataka (engl. *data scraping*) s mrežne platforme Reddit pomoću programskog jezika R, obuhvaćajući ukupno 3455 komentara iz 105 rasprava u razdoblju od 2013. do 2022. godine. Kvalitativnom tematskom analizom identificirano je pet ključnih tema: (1) zagovaranje tržišnog pristupa i interesa iznajmljivača i ugostitelja; (2) kritika visokih cijena turističkih usluga i njihove nedostupnosti za dio građana; (3) negativni učinci turizma na kvalitetu života lokalnih zajednica; (4) turizam kao područje klijentelističkih odnosa i nelegalnih praksi; (5) suprotstavljene percepcije općeg utjecaja turizma na društvene nejednakosti.

* Ovaj rad je nastao u okviru projekta INVENT – "Europsko popisivanje društvenih vrijednosti kulture kao temelj ključnih kulturnih politika u globalizirajućem svijetu", koji je financiran iz programa Europske unije za istraživanje i inovacije Obzor 2020 prema ugovoru o dodjeli sredstava br. 870691.

Analiza pokazuje kako u raspravama dominira kritički diskurs koji turizam povezuje s rastom životnih troškova, stambenom krizom i infrastrukturnim pritiscima, pri čemu prevladava dojam da se najveći dio koristi koncentrira u rukama manjeg dijela stanovništva. Kritički diskurs dodatno izražava nezadovoljstvo klijentelističkim mrežama i nelegalnim aktivnostima u turizmu, kao i zabrinutost zbog raširenih učinaka prekomjernog turizma. Posebno se ističe rastuće nezadovoljstvo građana zbog kontinuiranog porasta cijena i nemogućnosti da si priušte duži turistički boravak na Jadranu. Premda kritički diskurs dominira analiziranim raspravama, dio komentatora zastupa tržišnu logiku usmjerenu na maksimizaciju zarade bez obzira na društvene posljedice. Komentari razotkrivaju temeljni sukob između neoliberalnog pristupa turističkom razvoju i alternativnih perspektiva usmjerenih na pravedniju i održiviju raspodjelu koristi. U zaključku se naglašava potreba za daljnjim sociološkim istraživanjima, osobito u svjetlu implementacije novog Zakona o turizmu (NN 156/2023) i njegovih potencijalnih učinaka na lokalne zajednice i društvene nejednakosti.

Ključne riječi: turizam, Reddit, tematska analiza, društvene nejednakosti, prekomjerni turizam, Hrvatska.

1. Uvod

Turizam je od 1960-ih godina postao jedan od najdinamičnijih i najbrže rastućih sektora svjetske ekonomije (Svjetska turistička organizacija [UNWTO], 2015.; 2019.). Između 2009. i 2019. godine broj međunarodnih turističkih dolazaka porastao je za 63 % (UNWTO, 2022.) dok je Hrvatska u istom razdoblju zabilježila još izraženiji rast od čak 91 %.¹ Taj trend nastavio se i nakon pandemije COVID-19, čime je turizam dodatno učvrstio svoj položaj kao ključna gospodarska grana u zemlji.

Premda takav rast nesumnjivo donosi makroekonomske koristi – poput povećanja BDP-a, zapošljavanja i deviznih prihoda – u mnogim se zemljama, uključujući Hrvatsku, temelji na modelima intenzivnog turizma i izrazite turistifikacije.² Ti modeli često zanemaruju dugoročne socioekonomske i prostorne posljedice za lokalne zajednice te pridonose rastu društvenih nejednakosti.

¹ Prema podacima Ministarstva turizma 2009. je u Hrvatskoj ostvareno 10,270 milijuna dolazaka, a 2019. 19,564 milijuna dolazaka, što čini porast od 91 %.

² Pojam turistifikacija odnosi se na strukturni proces transformacije prostora, lokalne ekonomije i društvenih odnosa pod utjecajem turističke logike i tržišnih interesa, pri čemu ključne značajke procesa turistifikacije uključuju prenamjenu stambenih jedinica u kratkoročne smještajne kapacitete, porast cijena nekretnina i najma, preoblikovanje lokalne ekonomije u smjeru sezonske i platformске ekonomije te istiskivanje lokalnog stanovništva iz središnjih gradskih prostora (Milano, Novelli i Cheer, 2021.). Turistifikacija često rezultira time da profit odlazi u ruke manjine, najčešće vlasnika većeg broja apartmana i kapitalno snažnih aktera dok većina građana snosi posljedice kroz povećanje životnih troškova, gubitak dostupnog stanovanja i degradaciju svakodnevnog života (Wachsmuth i Weisler, 2018.). Taj koncept usko je povezan s gentrifikacijom, komodifikacijom kulture i gubitkom prava lokalnog stanovništva na sudjelovanje u odlučivanju o razvoju prostora (usp. Colomb i Novy, 2016.; Sequera i Nofre, 2020.).

Dominantni globalni pristupi turizmu oslanjaju se na neoliberalni razvojni diskurs koji daje prednost stalnom rastu i deregulaciji tržišta (Higgins-Desbiolles, 2018.; Fletcher i sur., 2019.). U praksi to nerijetko dovodi do prekomjernog turizma te povećanja cijena smještaja, nekretnina i turističkih usluga stvarajući pritom društvene i prostorne napetosti. Takav razvoj turizma rezultira porastom troškova života, otežanom dostupnošću stanovanja za lokalno stanovništvo, degradacijom okoliša te gubitkom kulturnog identiteta lokalnih zajednica (Cole i Morgan, 2010.; Bianchi, 2018.; Simas, Oliveira i Cano-Hila, 2021.).

U izrazito turističkim područjima posljedice takvog razvoja sve češće izazivaju građanski otpor vidljiv kroz prosvjede protiv prekomjerne izgradnje, devastacije prirodnog okoliša i narušavanja kvalitete života lokalnog stanovništva (Valente i sur., 2022.; Milano, Novelli i Russo, 2024.). Nasuprot tome, politike održivog i odgovornog turizma koje teže smanjivanju negativnih učinaka turističkog rasta i većem uključivanju lokalnih zajednica u donošenje odluka i dalje ostaju slabo implementirane, često zadržane na deklarativnoj razini (Bakker i Messerli, 2016.; Sharpley, 2020.; Poljanec-Borić, 2022.).³

Iako je turizam jedan od ključnih sektora u hrvatskom gospodarstvu, koristi od njegova razvoja izrazito su neravnomjerno raspoređene. Naime, taj sektor generira značajne prihode, doprinosi zapošljavanju i punjenju državnog proračuna, ali istovremeno uzrokuje rast cijena smještaja i nekretnina, infrastrukturna opterećenja i pretjeranu izgradnju, što negativno utječe na svakodnevni život građana i produbljuje postojeće društvene nejednakosti (Blažević, 2021.; Vidulić, 2021.; Vizek, Stojčić i Mikulić, 2022.). Dodatno, rast cijena turističkih usluga čini godišnji odmor sve nedostupnijim za velik dio domaćeg stanovništva (EUROSTAT, 2023.).

Unatoč rastućoj važnosti navedenih problema sociološka istraživanja o nejednakostima povezanim s turizmom – osobito u Hrvatskoj – i dalje su rijetka.⁴ Nedostaje istraživanja o ulozi turizma u stvaranju i produbljivanju društvenih nejednakosti, kao i studija koje se bave svakodnevnim iskustvima građana i njihovom percepcijom turističkog razvoja.

Ovaj rad nastoji doprinijeti boljem razumijevanju načina na koji se turizam i s njim povezane nejednakosti percipiraju i artikuliraju u digitalnom prostoru, s fokusom na sadržaje objavljene na društvenoj mreži Reddit u razdoblju od 2013. do 2022. godine.

---

³ Održivi turizam trebao bi uzimati u obzir okolišnu, društvenu i ekonomsku dimenziju turizma uključujući i dobrobit lokalnih zajednica te pravedniju raspodjelu prihoda od turizma (Bramwel i Lane, 2008.; Higgins-Desbiolles, 2018.; Benner, 2020.).

⁴ Od objavljenih empirijskih istraživanja znatno su češća javna sudjelovanja sociologa i drugih društvenih znanstvenika na konferencijama, okruglim stolovima i stručnim skupovima posvećenima turizmu, gdje iz različitih perspektiva raspravljaju o razvojnim strategijama, održivosti i društvenim posljedicama turistifikacije.

Cilj je istražiti koje teme dominiraju mrežnim raspravama o turizmu u Hrvatskoj te kako se kroz njih reflektiraju širi društveni procesi. S obzirom na eksploratorni karakter istraživanja, višedimenzionalni aspekti nejednakosti analizirani su kroz širok spektar tema, čime se pruža uvid ne samo u digitalne reprezentacije turizma, već i u šire obrasce društvenih problema koje turistički razvoj generira.

2. Turizam u Hrvatskoj i nejednakosti

Turizam je najvažnija gospodarska djelatnost u Hrvatskoj, s udjelom od čak oko 20 % BDP-a, čime je Hrvatska zemlja s najvišom ekonomskom ovisnošću o turizmu u Europskoj uniji (Stojčić i Vizek, 2022.: 2). Sektor se brzo oporavio nakon značajnog pada tijekom pandemije COVID-19 – već 2022. godine dosegnuto je 96 % noćenja iz rekordne 2019. godine uz istovremeni rast prihoda od 24 %, što se velikim dijelom može pripisati porastu cijena smještaja i ugostiteljskih usluga (Hrvatska turistička zajednica [HTZ], 2023.a.; 2023.b.; Kovačević, 2022.; Brkulj, 2023.). Trend rasta noćenja i prihoda nastavio se i tijekom 2023. i 2024. godine, ali su visoke cijene potaknule brojne rasprave u medijima i upozorenja o njihovoj mogućoj ekonomskoj neodrživosti.

Porast cijena dodatno je produbio postojeće društvene nejednakosti, osobito u pogledu dostupnosti turističke ponude za domaće stanovništvo. Dok se u razvijenijim zemljama godišnji odmor smatra uobičajenim oblikom potrošnje (Cole i Morgan, 2010.: xvi), u Hrvatskoj je 2022. godine čak 41,7 % građana izjavilo da si ne može priuštiti tjedan dana godišnjeg odmora izvan mjesta stanovanja – znatno više od prosjeka Europske unije (28,6 %). Taj je udio još viši među građanima izloženima riziku od siromaštva, među kojima si čak 80,2 % ne može priuštiti takav oblik potrošnje (EUROSTAT, 2023.).

Uz visoku ekonomsku ovisnost o prihodima od turizma i izrazito sezonalni karakter sektora, iznimno velik broj ležajeva po stanovniku upućuje na prekapacitiranost i ukorijenjene probleme prekomjernog turizma (EUROSTAT, 2022.; Stojčić i Vizek, 2022.: 2; Peeters i sur., 2018.). Pojam prekomjernog turizma odnosi se na situacije u kojima broj posjetitelja u lokalnim sredinama postaje takav da lokalno stanovništvo osjeća različite troškove i gubitke, uključujući „trajne promjene u životnom stilu, pristupu uslugama i općem blagostanju“ (Milano, Cheer i Novelli, 2019.: 1). Prekomjerni turizam sprječava razvoj drugih aktivnosti, stvara nejednakosti i pretvara gradove u „igrališta za turiste“, pri čemu se potiskuju interesi lokalnih zajednica (Milano, Cheer i Novelli, 2019.: 6). Slični nalazi potvrđeni su i za hrvatski kontekst, gdje se bilježi snažan porast troškova života i stanovanja te pritisak na infrastrukturu, a sve to negativno utječe na kvalitetu života lokalnog stanovništva (Petrić, Tomić-Koludrović i Puzek, 2015.; Pavlović i Knežević, 2017.; Blažević, 2021.; Stojčić i Vizek, 2022.).

Posebno je izražena stambena kriza u turistički atraktivnim gradovima, gdje porast cijena nekretnina i najamnina potiče iseljavanje stanovnika iz povijesnih jezgri te smanjuje dostupnost dugoročnog stanovanja. Fenomen turistifikacije, osobito u digitalno posredovanoj formi putem platformi poput Airbnbja, dodatno ubrzava te procese. Brojna istraživanja potvrđuju da platforme za iznajmljivanje utječu na povećanje tržišne vrijednosti najma, smanjenje dostupnosti stanova za lokalce i studente te opću destabilizaciju zajednica, uz često izbjegavanje plaćanja poreza (Gutiérrez i sur., 2017.; Wachsmuth i Weisler, 2018.).

Premda službene strategije razvoja turizma promiču načela održivosti, u praksi se i dalje prioritet daje povećanju broja dolazaka i noćenja dok se socioekonomski i okolišni učinci često zanemaruju (Čorak, Boranić Živoder i Marušić, 2020.; Cetina, 2022.). Mogućnost ostvarivanja značajnih prihoda, posebno za vlasnike više apartmana i ugostiteljskih objekata, dodatno potiče klijentelističke prakse, netransparentna pogodovanja i kršenja zakonskih regulativa (Hoffmann i sur., 2017.). Time se produbljuje jaz između onih koji ostvaruju profit od turizma i onih koji snose njegove negativne posljedice. Dugogodišnje javne rasprave o apartmanizaciji i betonizaciji obale te raznim oblicima kršenja zakona (Žanić, 2004.; Vidulić, 2021.) dodatno potvrđuju duboko ukorijenjen problem klijentelizma i neodrživog upravljanja turizmom (Hoffman i sur., 2017.).

Turizam u Hrvatskoj stoga ostaje duboko ambivalentan fenomen – s jedne strane važan izvor ekonomskih koristi, a s druge generator rastućih društvenih i prostornih nejednakosti, kao i okolišnih i kulturnih izazova. Potrebno je stoga temeljito preispitati postojeće modele turističkog razvoja kako bi se osigurala ravnomjernija raspodjela koristi te ublažili negativni učinci na lokalne zajednice.

U tom je kontekstu početkom 2024. godine stupio na snagu novi Zakon o turizmu (NN 156/2023), koji donosi strože uvjete za registraciju privatnog smještaja, jača naglasak na održivosti i zaštiti okoliša te povećava ovlasti lokalnih zajednica u upravljanju turizmom. Iako zakon nije mogao biti uključen u provedenu analizu, intenzivne javne rasprave koje su ga pratile potvrđuju aktualnost problema obrađenih u ovom radu te dodatno ističu potrebu za daljnjim sociološkim istraživanjima o percepciji građana i društvenim učincima turističkog razvoja u Hrvatskoj, na što se zaključak rada posebno osvrće.

3. Reddit kao prostor mrežnih rasprava

U kontekstu ubrzanih društvenih i tehnoloških promjena granice između mrežnih i izvanmrežnih aktivnosti postaju sve nejasnije (Jenkins, 2006.). Papacharissi (2010.: 61) ističe da te promjene omogućuju razvoj „javnog privatnog“ i „privatnog javnog“ prostora u kojem građani mogu slobodno izražavati mišljenje. S obzirom na to da

društvene mreže okupljaju velik broj korisnika – u Hrvatskoj ih je oko 2,9 milijuna⁵ – one predstavljaju važan izvor podataka za analizu javnih rasprava o društvenim fenomenima. Posebno je vrijedno što omogućuju istraživanje kako se određene teme percipiraju, oblikuju i razvijaju unutar digitalnih diskursa, pružajući uvid u stavove, argumente i dinamiku rasprava koje bi inače istraživačima bile teško dostupne.

Turizam, kao jedna od ključnih gospodarskih djelatnosti u Hrvatskoj, česta je tema u raspravama građana na društvenim mrežama. Takve rasprave obuhvaćaju širok spektar mišljenja, od isticanja ekonomskih koristi koje turizam donosi, do kritike društvenih nejednakosti povezanih s njegovim razvojem. U suvremenom digitalnom okruženju društvene mreže nisu samo platforma za komunikaciju, već i prostor u kojem građani oblikuju i izražavaju stavove o ključnim društvenim, političkim i ekonomskim temama. Među društvenim mrežama Reddit se posebno ističe kao platforma za aktivnu razmjenu mišljenja, a komentari objavljeni na njoj često predstavljaju refleksiju aktualnih medijskih izvještaja, događaja i javnih debata.

Reddit je društvena mreža pokrenuta 2005. godine, a njezini korisnici (*redditori*) objavljuju tekstualne komentare, slike, poveznice i videozapise te raspravljaju o širokom spektru tema. Platforma je javno dostupna, što znači da rasprave može pratiti svatko, neovisno o tome ima li korisnički račun ili ne. Rasprave su organizirane unutar specijaliziranih podtema poznatih kao *subredditi*. Zbog relativno permisivnih pravila o sadržaju i duljini komentara, korisnici Reddita često imaju dojam da mogu govoriti slobodnije nego na drugim platformama, što tu platformu čini posebno relevantnom za istraživanja stavova i društvenih diskursa (Proferes i sur., 2021.).

Velika količina sadržaja koju korisnici svakodnevno generiraju na društvenim mrežama pruža vrijedan izvor podataka za društvena istraživanja. Točan broj korisnika Reddita u Hrvatskoj nije službeno poznat budući da platforma ne objavljuje podatke po državama, a korisnici najčešće ostaju anonimni. Ipak, procjene su da oko milijun ljudi u Hrvatskoj ponekad koristi Reddit, a da je najpopularniji hrvatski subreddit r/Croatia 2023. brojio između 70,000 i 80,000 članova, uz pretpostavku da su među njima i korisnici iz dijaspore te regije (Biberović, 2023.). Zbog pseudonimne prirode sudjelovanja na Redditu nemoguće je utvrditi demografska obilježja korisnika.⁶ Ipak, Reddit istraživačima nudi kvalitativno i kvantitativno bogat skup podataka omogućujući analizu širokog spektra mišljenja i iskustava korisnika, pa broj znanstvenih publikacija koje koriste podatke s te mrežne platforme kontinuirano raste (Proferes i sur., 2021.).

⁵ <https://datareportal.com/reports/digital-2022-croatia>

⁶ Prema dostupnim istraživanjima (Proferes i sur., 2021.; Hargittai, 2020.), korisnici Reddita generalno su mlađi, visoko obrazovani, tehnički pismeniji i politički zainteresiraniji od opće populacije, s nadzastupljenošću muškaraca. Ta se demografska struktura odražava i u *subredditima* vezanim uz Hrvatsku, što treba imati na umu prilikom interpretacije rezultata.

4. Metodologija

4.1. Metoda prikupljanja podataka i opis uzorka

Podaci za ovaj rad prikupljeni su s platforme Reddit uporabom tehnike ekstrakcije podataka (engl. *data scraping*),⁷ pri čemu je korišten programski jezik R i paket *Reddit-extractor* (Rivera, 2022.), prilagođen specifičnim potrebama istraživanja. Istraživanje se fokusiralo na komentare o turizmu i turistima u Hrvatskoj objavljene na *subreddit* kanalu *r/Croatia*. Izdvojeni (ekstrahirani) su svi komentari koji su sadržavali ključne riječi „turizam“ i „turisti“ u razdoblju od 2013. do 2022. godine. Programiranje alata za ekstrakciju podataka omogućilo je nenametljivo prikupljanje sadržaja za temeljit uvid u obrasce mrežnih rasprava o turizmu (v. Yodovich i sur., 2023.).⁸ Na taj način prikupljeno je ukupno 3455 komentara iz 105 različitih rasprava, koji su organizirani u Excel-tablicu sa sljedećim metapodacima: naziv rasprave, vrijeme objave i poveznica na izvorni *subreddit*.

Više informacija o strukturi podataka prikazano je u Tablici 1 i Grafičkom prikazu 1. Tablica 1 pokazuje da prosječna duljina komentara iznosi 17,33 riječi dok je medijan 10 riječi, što sugerira da su rasprave na Redditu često sažete i koncizne, ali istovremeno obuhvaćaju raznolike teme i perspektive. Važno je napomenuti da su mnogi ključni komentari dulji i sadrže artikulirane argumente, dok se odgovori drugih korisnika često svode na kraće izraze slaganja, odbacivanja ili nadopune.

Tablica 1.
Deskriptivna analiza dužine komentara

	Vrijednost
Aritmetička sredina znakova	122,67
Aritmetička sredina riječi	17,33
Medijan znakova	72
Medijan riječi	10

Preuzeto iz: Yodovich i sur. (2023.: 15).

Grafički prikaz 1 prikazuje broj komentara po danu tijekom analiziranih godina ilustrirajući promjene u intenzitetu rasprava tijekom vremena. Najviše komentara zabi-

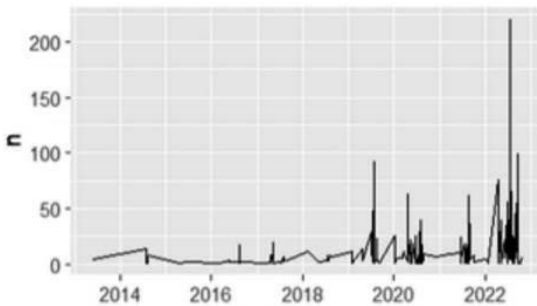
⁷ *Data scraping* ili *web scraping*, odnosno ekstrakcija mrežnih podataka (ponekad se koriste i termini „struganje podataka“ ili „web struganje“) tehnika je automatskog prikupljanja podataka s internetskih stranica korištenjem računalnih programa koji „čitaju“ strukturu stranice i izdvajaju relevantne informacije s ciljem njihove sistematizacije u bazu podataka za daljnje analize (Kitchin, 2021.).

⁸ Prikupljanje podataka provedeno je u sklopu međunarodnog projekta INVENT – “Europsko popisivanje društvenih vrijednosti kulture kao temelj uključivih kulturnih politika u globalizirajućem svijetu” (Obzor 2020), a skriptu za ekstrakciju podataka izradio je Ossi Sirikka sa Sveučilišta Tampere (Finska).

lježeno je 2022. godine, što ukazuje na rastući interes za temu turizma unutar mrežnih zajednica. Taj je porast uvelike potaknut poskupljenjem turističkih usluga. Broj objavljenih komentara tijekom godina ukazuje na sve izraženiju kritičku refleksiju korisnika Reddita o turističkom razvoju u Hrvatskoj, potvrđujući relevantnost te platforme za analizu javnog diskursa o turizmu.

Grafički prikaz 1.

Broj dnevno objavljenih komentara tijekom godina

Preuzeto iz: Yodovich i sur. (2023.: 15.)

4.2. Analiza podataka

Analiza podataka započela je detaljnim čitanjem komentara prikupljenih tehnikom web ekstrakcije i organiziranih u Excel bazu. S obzirom na prirodu podataka (komentari iz mrežnih rasprava o turizmu) i istraživačko pitanje, primijenjen je kvalitativni eksploratorni pristup vođen fleksibilnom logikom otkrića (Stebbins, 2021.). Cilj početne faze bio je preciznije definirati fokus istraživanja – dotad općenito postavljen kao mrežne rasprave o turizmu u Hrvatskoj – i povezati ga s odgovarajućim teorijskim okvirom i kontekstom.

U prvom koraku provedeno je inicijalno kodiranje uz paralelno bilježenje analitičkih opažanja i interpretacija (Saldaña, 2016.: 115), što je omogućilo strukturirano snalaženje u podatcima i identifikaciju tematskih područja. Kao dominantna istraživačka os pojavila se tema društvenih nejednakosti, posebno kroz opoziciju između građana koji ostvaruju ekonomsku korist od turizma i onih kojima su turističke usluge sve nedostupnije i koji snose negativne posljedice turističkog razvoja.

U nastavku su primijenjeni opći principi tematske analize, pri čemu je posebna pažnja posvećena oblikovanju tematskih jedinica, njihovim značenjima i ulogama koje određeni tipovi izjava i komentara zauzimaju u raspravama (Braun i Clarke, 2006.; 2013.). Nazivi tematskih cjelina oblikovani su tako da jasno i analitički odražavaju narative i dominantna značenja unutar svake grupe komentara. Identificirane cjeline i njihova

teorijska kontekstualizacija predstavljene su u poglavljima s rezultatima i zaključkom rada.

5. Rezultati

Tematskom analizom komentara korisnika Reddita iz perspektive nejednakosti u turizmu identificirano je pet osnovnih tema:

1. zagovaranje tržišnog pristupa te interesa iznajmljivača i ugostitelja
2. kritika cijena u turizmu i nemogućnosti dijela građana da si priušte turističku ponudu u Hrvatskoj
3. nepovoljne promjene i troškovi koje turizam nameće lokalnim zajednicama
4. turizam kao područje klijentelističkih odnosa i nelegalnih praksi
5. suprotstavljene perspektive o ukupnom utjecaju turizma na društvene nejednakosti.

U nastavku teksta predstavlja se sadržaj svake od navedenih tema.

1. Zagovaranje tržišnog pristupa te interesa iznajmljivača i ugostitelja

Jedna od glavnih tema prisutnih u komentarima korisnika Reddita odnosi se na afirmaciju izrazito tržišno orijentiranog, odnosno cjenovno „agresivnog“ pristupa turističkim djelatnostima. U tom kontekstu dio korisnika zastupa stajalište prema kojemu se cijene smještaja i ugostiteljskih usluga trebaju određivati prema načelu maksimizacije prihoda – to jest, prilagođavati razini koju su potrošači voljni platiti neovisno o širem društvenom učinku sve dok postoji visoka potražnja i popunjenost kapaciteta:

Ako si ti vlasnik apartmana, vrlo vjerojatno ti je cilj maksimizirati zaradu. Ako je navala turista i potražnja za apartmanima visoka, ti možeš dizati cijenu sve dok će biti ljudi koji su spremni platiti koliko ti tražiš.

Zagovornici tržišnog diskursa u turizmu naglašavaju profitnu logiku u kojoj dostupnost turističkih usluga za domaće građane postaje „nebitna“ u odnosu na potražnju i platežnu moć stranih gostiju:

To šta su cijene skupe za hrvatski standard je nebitno jer cilj iznajmljivača nije zadovoljiti Hrvata pružajući mu pristupačno ljetovanje.

U komentarima u kojima se zastupa takav pristup turizmu naglašava se pravo na slobodno formiranje cijena neovisno o društvenim posljedicama takvih odluka. Nastojanje iznajmljivača da ostvare maksimalan profit percipira se kao legitimno i „izvan“ domene moralnog preispitivanja („ne gledajte što je moralno i pošteno jer moralno

i pošteno je naplatiti koliko i drugi naplaćuju“). Turizam se pritom konstruira kao usluga namijenjena prvenstveno gostima iz ekonomski razvijenijih zemalja, a kriterij formiranja cijena temelji se na procjeni njihove platežne moći, čime se dodatno reproduciraju postojeće globalne i lokalne ekonomske nejednakosti:

Ako imam super apartman za koji su stranci s normalnim primanjima spremni izdvojiti dobre novce, zašto ga ne bih iznajmila i zaradila? Jel' bi možda trebala sniziti cijene tako da i naši mogu ljetovati povoljno?

Uz argumente o prilagodbi cijena gostima s većom platežnom moći u komentarima se pojavljuju i stavovi koji ljetovanje na Jadranu prikazuju kao oblik „luksuzne robe“ odnosno luksuzne potrošnje, a ne kao uobičajen oblik potrošnje koji bi trebao biti široko dostupan građanima („odmor na moru nije potreba, to je luksuz“). Takva su shvaćanja u suprotnosti s percepcijom ljetovanja na Jadranu kao dijela „naše tradicije“, „prava“ ili „temeljne potrebe“, koja bi u idealnim uvjetima trebala biti dostupna gotovo svim građanima. U navedenom smislu građanima „se preporučuje“ da biraju jeftinija odredišta za odmor nego što je to Hrvatska:

Meni nije jasno kada i kako su ljudi zaključili da se njima mora omogućiti odlazak na more u vlastitoj zemlji... mislim, pa ne formiraju se cijene prema tebi, cijene bilo čega pa tako ni apartmana. More nije neophodno.

Ako si ne možeš priuštiti ljetovanje tu, odi nekamo gdje možeš. Domaći iznajmljivač će zaraditi više iznajmljivanjem strancu, ti ćeš proći jeftinije u Turskoj - 'win-win' situacija.

Konačno, unutar ove teme mogu se naći i komentari koji upućuju na ulogu turizma i zarade koju omogućuje tržišno postavljanje „visokih“ cijena u izdizanju nekih građana iz osobnih okolnosti slabog materijalnog statusa:

Troškovi se gomilaju i jednostavno mi nije isplativo iznajmljivati za 90-100 eura. Naradila sam se i načistila WC-a po hostelima u mladosti, i sad kad napokon imam nešto svoje, naravno da ću dignuti cijenu onoliko koliko je tržište spremno platiti.

2. Kritika cijena i nemogućnost dijela građana da si priušte turističku ponudu u Hrvatskoj

Temu koja zagovara isključivo tržišni pristup turizmu i interese iznajmljivača i ugostitelja izravno se suprotstavlja skup komentara u kojima se kritiziraju visoke cijene i ekonomska nedostupnost turističke ponude za velik broj građana Hrvatske. Korisnici Reddita izražavaju nezadovoljstvo kontinuiranim rastom cijena smještaja i usluga,

ocjenjujući ih kao neopravdano visoke. Pritom naglašavaju da si sve veći broj hrvatskih građana više ne može priuštiti ljetovanje u vlastitoj zemlji, što pripisuju „pohlepi“ i težnji iznajmljivača i ugostitelja za brzom i maksimalnom zaradom. U komentarima se ističe kako potraga za profitom dovodi do uključivanja i neadekvatnih prostora u turističku ponudu, često bez kontrole kvalitete i po cijenama koje ne odgovaraju uvjetima smještaja. Time se dodatno pogoršava ponuda dugoročnog najma, zbog čega lokalni stanovnici i studenti sve teže pronalaze pristupačan smještaj, što produbljuje postojeće stambene i društvene nejednakosti:

Ovo povećanje cijena i apsolutni grabež je baš i izazvan time što se odjednom svi upuštaju u turizam, makar iznajmljivanjem garaže na Airbnbju.

Sad svi imaju oglase na Airbnbju, ali velik broj oglasa nisu prijavljeni apartmani. Zbog velikog fokusa na turizam cijene stanova su skočile na u nekim slučajevima sude brojke kao i cijene iznajmljivanja stanova.

Visoke cijene smještaja i ugostiteljskih usluga, kao i njihov kontinuirani rast, često se percipiraju kao neusklađeni s razinom kvalitete koja se pruža. Korisnici pritom naglašavaju da su cijene oblikovane prema standardima „zapadnih“ turista, dok prosječni hrvatski građanin za tjedan dana odmora s obitelji mora izdvojiti i do dvije mjesečne plaće, što ljetovanje na Jadranu mnogima čini teško ostvarivim ili potpuno nedostupnim:

Zbog takvih: „Ne triba nam gost koji neće na svaki obrok da potroši 100 i kusur eura“, više i ne idem na našu obalu. Svaki puta kad sam bio kod nas na moru sam dobio osjećaj da bi bilo najbolje da sam uplatio novce i ne došao. Kvaliteta općenito od smještaja do restoranske ponude daleko ispod vrijednosti novca.

U komentarima se kritiziraju i rastuće društvene nejednakosti nastale zbog turizma, posebno razlike između građana koji ostvaruju izravnu ekonomsku korist od turizma (iznajmljivača, ugostitelja i investitora) i onih koji takve koristi nemaju i kojima samo rastu cijene ljetovanja i smanjuje se kvaliteta doživljaja:

Sve to podiže cijenu života onome tko nema kako zaraditi više. Na kraju HR će biti „Full of Nobody“.

Dio korisnika izražava stav da bi ljetovanje na Jadranu trebalo biti široko dostupno svim hrvatskim građanima, neovisno o njihovu imovinskom statusu. U tim se komentarima ljetovanje ne prikazuje isključivo kao oblik luksuzne potrošnje, već se povezuje s idejom svakodnevne kulturne prakse, „normalnosti“, pa čak i s elementima nacionalnog identiteta. Neki korisnici ga definiraju kao dio zajedničke „kulturne baštine“ čije bi uživanje trebalo biti dostupno svima, a ne uvjetovano rastućim društvenim nejednakostima:

Osobnog sam mišljenja da je i to dio neke naše kulturne baštine. (...) Naravno može mene boliti ***** za ostale jer meni je stari naslijedio vikendicu i mogu kad god na more. Ali ipak mislim da je dosta sramotno da si Hrvat ne može priuštiti ljetovati unutar svoje zemlje.

3. Nepovoljne promjene i troškovi koje turizam nameće lokalnim zajednicama

Uz problem nejednakog pristupa turističkoj ponudi u mnogim se komentarima ističu i negativni učinci intenzivne turistifikacije na svakodnevni život lokalnih zajednica. Masovni turizam često se percipira kao izvor dodatnih troškova i pogoršanja kvalitete života stanovnika u turistički opterećenim područjima. Ponavljajući obrazac u komentarima jest naglašavanje da troškove turistifikacije snosi šira zajednica („šteta za sve“) dok koristi od turizma ostvaruje tek manji broj građana („profit za neke“). Takva neravnomjerna raspodjela koristi i troškova upućuje na produbljivanje društvenih nejednakosti između onih koji neposredno profitiraju od turizma (npr. iznajmljivača i ugostitelja) i onih koji su ponajprije izloženi njegovim negativnim posljedicama:

Problem turizma je što se iskorištava jedan resurs (Jadranska obala, nacionalni parkovi itd.) kako bi se privatizirao profit (iznajmitelj apartmana), a socijalizirao trošak (njegovi susjedi). Zdravoseljački rečeno - svi mi moramo trpiti gužve zbog turista koji tu dolaze radi prirodnih ljepota, a profit ide samo u džepove ugostitelja (i manji dio državi).

Glavne skupine problema koje komentatori identificiraju mogu se podijeliti u četiri kategorije:

1. pritisak na infrastrukturu i dostupnost javnih dobara
2. rast cijena kupnje i najma nekretnina
3. porast cijena osnovnih dobara i usluga
4. dominacija turizma koja onemogućuje razvoj drugih djelatnosti.

U kategoriji infrastrukturnog opterećenja i smanjene dostupnosti javnih dobara komentatori izražavaju nezadovoljstvo zbog velikog broja turista u odnosu na postojeće prometne i komunalne kapacitete. Referiraju se na zakrčenost gradskih jezgri i plaža, povećane razine buke i svakodnevne poteškoće u prometu. Često se navode problemi poput produljenog vremena putovanja automobilom i otežanog pronalaska parkirnog mjesta, što otežava obavljanje svakodnevnih obaveza, uključujući odlazak na posao. Takvi problemi u komentarima se povezuju s osjećajem da turisti „istiskuju“ lokalno stanovništvo iz njihovih životnih i javnih prostora te na neki način čak i ograničavaju njihova građanska prava:

Dalmatinci liti postaju građani trećeg reda u svom mistu. (...) Nema šanse da moš iz Kaštela doći ujutro na posao i doma nazad u 4 ure. Ovi šta iz Omiša idu u Split liti, njima „Pokoj vječni daruj gospodine“.

Osim gužvi u gradskim centrima kritizira se i preopterećenost komunalnih sustava poput vodovodne i električne mreže. Dio korisnika smatra kako bi iznajmljivači i ugostitelji, čiji gosti dodatno opterećuju te sustave, trebali plaćati veće poreze kojima bi se financiralo održavanje i unaprjeđenje infrastrukture:

Priko lita dobijemo ekstra milijun stranaca na obali, znači zbog tih 2-3 mjeseca moramo imati poprilično jaču infrastrukturu... struju, vodu, parking mesta, ceste... da to izdrži. Tu infrastrukturu najmanje plaćaju iznajmljivači apartmana koji ne plate PDV, nego nekakav smišni paušal, i onda kukaju da im je i to puno. Te troškove plaćamo svi.

Komentatori rast cijena kupnje i najma nekretnina identificiraju kao jedan od ključnih problema lokalnih zajednica. Razvoj turizma povezuje se s prenamjenom stanova za turističko iznajmljivanje, što izravno dovodi do rasta cijena na tržištu nekretnina te čini stambeni prostor teško dostupnim lokalnom stanovništvu. Posebno se ističe kako je u turistički intenzivnim destinacijama gotovo nemoguće kupiti ili unajmiti stan po razumnim cijenama, osobito u povijesnim jezgrama gradova („cijene se prilagođavaju puno bogatijim turistima, pa lokalnom stanovništvu one postaju nepristupačne, a zimi je 70 do 90% stanova prazno“). Također, kritiziraju se spekulativna ulaganja koja dodatno povećavaju cijene nekretnina:

Cijene nekretnina i stanarine su otišle pod oblake, oglasi su puni iznajmljivača koji nude smještaj od 1.10 do 1.6 i naravno očekuju lipe svote za to. Hrpetina mladosti se iselila vani.

Centri gradova umiru jer se sve iznajmljuje. Spekulativna ulaganja domaćih i stranih ljudi u nekretnine čine prosječnoj mladoj obitelji užasno opterećenje za rješavanje stambenog pitanja.

Komentatori također ističu da turizam doprinosi općem porastu cijena osnovnih dobara i usluga poput hrane, ugostiteljskih usluga i svakodnevnih potreština, povećavajući ukupne životne troškove lokalnog stanovništva. Taj rast cijena najviše pogađa socioekonomski osjetljivije skupine građana. Također, porast troškova života i stanovanja povezuje se i sa smanjenjem broja različitih djelatnosti, obrta i trgovina u centrima gradova. Ističe se da smanjivanje broja stanovnika koji u tim zonama žive cijele godine utječe na gašenje djelatnosti važnih domaćem stanovništvu, koje ima raznolikije potrebe od turista:

Onda kažu: „Nitko ne živi u centru, dućani odumiru, ništa ne radi.“ Kako će raditi kad ljudi nemaju di živiti!

Kad god me upitaju gdje živim, a ja skrušeno odgovorim u Splitu, ustvari lažem jer ljeti zbog nepodnošljivih gužvi uopće ne izlazim iz svoga doma. A zimi je grad kao groblje.

Konačno, kritizira se i sve veća dominacija turizma koja, prema komentarima, guši razvoj drugih gospodarskih aktivnosti. Ističe se da turizam kao „monokultura“ dugoročno onemogućuje diverzifikaciju ekonomije i razvoj djelatnosti koje bi mogle jamčiti ekonomsku stabilnost lokalnih zajednica izvan turističke sezone:

Posla nema osim biti konobar, kuvar, spremačica itd. Ne razvijamo nikakve druge grane, oslanjamo se samo na [turizam].

4. Turizam kao područje klijentelističkih odnosa i nelegalnih praksi

Kroz dio komentara na Redditu turizam se identificira kao područje u kojem su rašireni principi pogodovanja i kriminala – institucionalni i neformalni aranžmani koji određenim akterima omogućuju pristup resursima ili kršenje zakona (v. Hoffmann i sur., 2017.; Petrić i sur., 2022.). Ti mehanizmi uključuju klijentelističke odnose, političke veze, ali u nekim slučajevima i povezanost s tzv. „podzemljem“, uključujući ono što komentatori nazivaju „građevinskom mafijom“. Primjeri koje korisnici navode – od neregularnog izdavanja dozvola te dopuštanja nelegalne pretjerane izgradnje i betonizacije do prenamjene zemljišta i izbjegavanja inspekcija – ilustriraju obrasce privilegiranja „moćnih i podobnih“:

Većina „velikih igrača“ u turizmu se dokopala dozvola i koncesija preko uhljeba i političkih veza, a što se neplaćanja tiče, od utaje poreza do polovičnih plaćanja koncesija pa do ilegalnog rada (npr. godinama kafići na Žnjanu), to je više pravilo nego iznimka.

Mogu davati koncesije za sitniš podobnima, zanemarivati komunalne naknade i neispunjavanje uvjeta koncesije, odjednom pretvoriti šumu ili poljoprivredno zemljište u građevinsko, dojavljivati ili čak naređivati inspekciji da ne posjeti nekog itd.

Komentari korisnika ukazuju na to da se turizam razvija unutar sustava u kojem pristup resursima, приходima i utjecaju nije oblikovan samo tržišnim pravilima, već i distribucijom političke i ekonomske moći i različitih moćnih „veza“ u lokalnim sredinama, ali i na županijskim i nacionalnim razinama. Takva distribucija privilegija prema nekim komentarima sličí zatvorenim mrežama moći dok širi slojevi građana snose negativne posljedice – uključujući gubitak pristupa javnom prostoru, degradaciju okoliša i potiskivanje interesa lokalne zajednice. Turizam se tako prepoznaje kao sektor koji i reflektira, ali i aktivno proizvodi i naglašava složene društvene nejednakosti.

5. Suprotstavljene perspektive o ukupnom utjecaju turizma na društvene nejednakosti

Analiza komentara korisnika Reddita pokazuje da se o ukupnom utjecaju turizma na ekonomiju i društvene nejednakosti u Hrvatskoj formiraju dvije izrazito suprotstavljene perspektive. S jedne strane, dio korisnika promatra turizam kao važan mehanizam za ublažavanje društvenih nejednakosti, posebno naglašavajući njegovu ključnu ulogu u generiranju prihoda nužnih za funkcioniranje javnih sustava poput isplata plaća i mirovina. Također se ističe kako velik dio hrvatskoga gospodarstva – tvrtke, obrti i radna mjesta – izravno ili neizravno ovisi o turističkom sektoru:

Poduzetnici koji rade u turizmu, bilo kao hotelijeri, vlasnici restorana, kafića, barova, trgovina, pekara, prijevoznici, iznajmljivači... plaćaju porez RH i svakakve namete. To čini oko 20 % BDP-a. Da ne spominjemo sve druge industrije i firme u unutrašnjosti RH koje prodaju svoje proizvode (...) pa građevinare koji grade objekte, male brodogradnje (...) Jako puno ljudi ovisi o turizmu.

S druge strane, brojni komentatori definiraju turizam kao sektor koji generira ili dodatno produbljuje postojeće društvene i regionalne nejednakosti. Ta perspektiva kritički se osvrće na ograničeno „prelijevanje” turističkih prihoda u širi ekonomski razvoj naglašavajući da koristi od turizma imaju prvenstveno pojedinci, a ne društvo u cjelini. U komentarima se ističe da turizam uzrokuje opći rast životnih troškova, što negativno utječe na životni standard velikog dijela građana. Također se naglašavaju regionalne nejednakosti i tvrdnje da turizam kao dominantna djelatnost negativno utječe na razvoj drugih gospodarskih grana povećavajući jaz između onih koji su u poziciji izravno profitirati od turizma i ostatka stanovništva:

Loše je za Hrvate jer diže cijenu svega. Dobro je za NEKE Hrvate, a to su oni koji su u turizmu (ili usko povezani s turizmom) te za uhljebe. Turizam nije industrija i ne stvara neku dodatnu vrijednost. Što je tu sad dobro za mog oca koji radi u [industrijski pogon u kontinentalnoj Hrvatskoj], njemu je sve samo skuplje. Neće oni ni kune vise od toga vidjet. I tako za većinu prosječnih ljudi.

Problem u čitavoj toj priči s turizmom jest što je on glavni kočioničar promjena. Bez turizma druge grane bile bi razvijenije.

Između ove dvije izrazito polarizirane perspektive nalazi se i treća skupina komentara, u kojima se istovremeno prepoznaju koristi i negativni učinci turizma. Korisnici koji zastupaju tu poziciju naglašavaju važnost sustavnije regulacije sektora, strožeg oporezivanja i kontrole rada „na crno” te nužnost dodatnih propisa za smanjenje negativnih ekoloških i društvenih posljedica turizma na lokalne zajednice:

Ultimativno dobro za ekonomiju na razini države još da bi svi iznajmljivači uredno plaćali porez... a čak ni onaj mizerni paušal mnogi ne plaćaju.

6. Rasprava i zaključak

Cilj ovog rada bio je analizirati teme prisutne u mrežnim raspravama o turizmu u Hrvatskoj na platformi Reddit iz perspektive društvenih nejednakosti. Tematskom analizom komentara i rasprava identificirano je: (1) zagovaranje tržišnog pristupa te interesa iznajmljivača i ugostitelja; (2) kritika visokih cijena u turizmu i nedostupnosti turističke ponude za dio građana; (3) negativni učinci i troškovi koje turizam stvara za lokalne zajednice; (4) turizam kao područje klijentelističkih odnosa i nelegalnih praksi; (5) suprotstavljene perspektive o ukupnom utjecaju turizma na društvene nejednakosti.

Analiza je pokazala da u raspravama dominiraju kritički stavovi prema društvenim nejednakostima i štetnim učincima koje generira turistički razvoj. Korisnici su posebno nezadovoljni visokim cijenama smještaja i turističkih usluga zbog čega si velik dio građana ne može priuštiti godišnji odmor u Hrvatskoj. Naglašena prisutnost te teme potvrđuje važnost istraživanja dostupnosti turizma građanima kao dimenzije širih društveno-ekonomskih nejednakosti, što je još uvijek nedovoljno zastupljeno u znanstvenoj i javnoj raspravi (usp. Hall, 2010.). Komentatori također ističu niz negativnih posljedica prekomjernog turizma za lokalne zajednice poput opterećenosti infrastrukture, rasta cijena dobara i nekretnina te smanjene kvalitete života stanovništva. Ti nalazi potvrđuju postojeće spoznaje o negativnim učincima turistifikacije (v. Peeters i sur., 2018.; Simas, Oliveira i Cano-Hila, 2021.; Vizek, Stojčić i Mikulić, 2022.).

Manja, ali primjetna skupina komentatora zastupa isključivo tržišnu logiku turističkog poslovanja naglašavajući pravo iznajmljivača i ugostitelja na maksimizaciju profita. Turizam se pritom definira kao proizvod čija cijena treba pratiti potražnju stranih turista višeg imovinskog statusa bez obzira na negativne posljedice za lokalne zajednice, infrastrukturu ili okoliš (usp. Higgins-Desbiolles, 2006.; Pavlović i Knežević, 2017.).

Zaključno, stavovi komentatora na Redditu podijeljeni su u pogledu ukupnog učinka turizma na društvene nejednakosti. Dok neki smatraju da turizam doprinosi ekonomskom boljitku kroz značajan udio u državnim prihodima i zapošljavanju, drugi tvrde kako koristi od turizma nisu ravnomjerno raspoređene te produbljuju postojeće nejednakosti (v. Nguyen i sur., 2021.; Durán-Román i Pulido, 2022.). Ističe se potreba strože regulacije sektora i nepristranog provođenja zakona, posebno zbog neplaćanja poreza te klijentelističkih praksi koje omogućuju nelegalne aktivnosti i eksploataciju resursa moćnim i dobro povezanim akterima.

Razmatrajući identificirane teme iz perspektive razvojnih diskursa u turizmu, u komentarima korisnika platforme Reddit možemo iščitati sukob dvaju tipova diskursa. S jedne strane nalazi se neoliberalni diskurs maksimizacije profita koji počiva na interesu onih koji imaju izravnu korist od turizma te na neoliberalnoj razvojnoj agendi (Higgins-Desbiolles, 2018.). S druge strane, može se rekonstruirati heterogeni kritički

diskurs građana koji upozorava na različite štetne posljedice turizma. Taj kritički diskurs u skladu je s konceptima održivog i odgovornog turizma koji naglašavaju važnost dobrobiti lokalnih zajednica i smanjenja društvenih nejednakosti (Bramwell i Lane, 2008.; Benner, 2020.).

Iako se nalazi ovog istraživanja temelje na analizi stavova korisnika platforme Reddit i time nose određena metodološka ograničenja, jasno ukazuju na potrebu produbljiivanja razumijevanja stavova građana oko problema i nejednakosti koje turizam stvara, i to korištenjem kombinacije istraživačkih metoda poput intervjua, fokus-grupa, anketa i mrežnih metoda. Buduće analize trebale bi obuhvatiti različite društvene skupine, regije i lokalne zajednice Hrvatske kako bi se dublje razumjele percepcije i iskustva građana u vezi s turizmom. Takav pristup ima potencijal potaknuti širi društveni dijalog, osvijestiti različite dimenzije problema nejednakosti i učinaka turizma te pridonijeti oblikovanju učinkovitijih, uključivijih i održivijih turističkih politika.

Posebnu važnost u tom kontekstu ima istraživanje učinaka Zakona o turizmu (NN 156/2023) koji je stupio na snagu u siječnju 2024. godine. Ključno je ispitati u kojoj mjeri njegove odredbe – poput uvođenja strožih kriterija za kategorizaciju i obveznog donošenja Plana upravljanja turizmom za svaku jedinicu lokalne samouprave – utječu na već identificirane oblike društvenih i ekonomskih nejednakosti povezanih s turističkim razvojem. Također, nužno je nastaviti istraživati društvene nejednakosti koje proizlaze iz mogućnosti pojedinih aktera da dobiju privilegiran tretman te sudjeluju u neformalnim i nelegalnim praksama u sektoru turizma, kao i dugoročne posljedice prekomjerne izgradnje i prostorne eksploatacije na lokalne zajednice. Smatramo da posebnu pažnju valja posvetiti kvalitativnim istraživanjima koja se bave pristupom stanovanju, dostupnošću javnih dobara i promjenama u osjećaju pripadnosti zajednici, posebice s obzirom na gentrifikaciju i promjene u društvenoj strukturi stanovništva koje turizam donosi.

Literatura

1. Bakker, M. and Messerli, H. R. (2016). Inclusive Growth versus Pro-Poor Growth: Implications for Tourism Development. *Tourism and Hospitality Research*, 17 (4): 384-91. DOI:10.1177/1467358416638919
2. Benner, M. (2020). Overcoming overtourism in Europe: Towards an institutional-behavioral research agenda. *Zeitschrift für Wirtschaftsgeographie*, 64 (2): 74-87. DOI: 10.1515/zfw-2019-0016
3. Bianchi, R. (2018). The Political Economy of Tourism Development: A Critical Review. *Annals of Tourism Research*, 70: 88-102. DOI:10.1016/j.annals.2017.08.005
4. Biberović, M. (2023). Reddit ima milijun korisnika u Hrvatskoj. Tko su oni? Netokracija, 30. listopada 2023. Pristupljeno 23. travnja 2025. (<https://www.netokracija.com/reddit-ima-milijun-korisnika-u-hrvatskoj-tko-su-oni-216964>).
5. Blažević, B. (2021). Overturizmom protiv turizma i društva, u: Tica, J. i Bačić, K. (Ur.). *Ekonomska politika u 2021. godini – Hrvatska poslije pandemije*. Zagreb: Hrvatsko društvo ekonomista.
6. Bramwell, B. and Lane, B. (2008). Priorities in Sustainable Tourism Research. *Journal of Sustainable Tourism*, 16 (1): 1-4. DOI:10.2167/09669580803489612
7. Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2): 77-101. DOI:10.1191/1478088706qp063oa
8. Braun, V. and Clarke, V. (2013). *Successful Qualitative Research: A Practical Guide for Beginners*. Los Angeles: SAGE.
9. Brkulj, V. (2023). Hrvatska skuplja od Grčke i Španjolske, ali buking je dobar: Provjerili smo koliko su rasle cijene smještaja na moru. *Tportal*, 1. travnja 2023. Pristupljeno 2. lipnja 2023. (<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/cijena-smjestaja-u-hrvatskoj-foto-20230401>).
10. Cetina, E. (2022). Održivi razvoj turizma u Hrvatskoj. *Zbornik Istarskog veleučilišta*, 1 (1): 81-86. Pregledano 22. svibnja 2023. (<https://hrcak.srce.hr/file/412249>).
11. Cole, S. and Morgan, N. (2010). Introduction: Tourism and Inequalities, in: Cole, S. and Morgan, N. (Eds.). *Tourism and inequality: problems and prospects*. Wallingford, Oxfordshire: CABI.
12. Colomb, C. and Novy, J. (Eds.) (2016). *Protest and Resistance in the Tourist City*. London: Routledge.
13. Čorak, S.; Boranić Živoder, S. and Marušić, B. (2020). Opportunities for tourism recovery and development during and after COVID-19: Views of tourism scholars versus tourism practitioners. *Tourism*, 68 (4): 434-49. DOI:10.37741/t.68.4.5
14. Durán-Román, J. L. and Pulido, J. I. (2022). Tourist Taxes as a Tool to Solve Problems Derived from Tourist Activity, in: Ineson, E.; Hong Tai Yap, M. and Niță, V. (Eds.). *International Case Studies for Hospitality, Tourism and Event Management Students and Trainees*, Iași: Tehnopress.

15. EUROSTAT (2022). Tourism statistics – seasonality at regional level. Pregledano 7. lipnja 2023. (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics_-_seasonality_at_regional_level#The_regions_with_the_highest_seasonality_are_coastal_regions).
16. EUROSTAT (2023). Inability to afford paying for one week annual holiday away from home - EU-SILC survey. Pregledano 12. lipnja 2023. (https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_MDES02_custom_6583052/default/table?lang=en).
17. Fletcher, R.; Murray Mas, I.; Blanco-Romero, A.; Blázquez-Salom, M. (2019). Tourism and degrowth: an emerging agenda for research and praxis. *Journal of Sustainable Tourism*, 27 (12): 1745-1763. DOI:10.1080/09669582.2019.1679822
18. Gutiérrez, J.; García-Palomares, J. C.; Romanillos, G.; Salas-Olmedo, M. H. (2017). The eruption of Airbnb in tourist cities: Comparing spatial patterns of Airbnb and hotel accommodations in Barcelona. *Tourism Management*, 62: 278-291. DOI:10.1016/j.tourman.2017.05.003
19. Hall, C. M. (2010). Equal access for all? Regulative mechanisms, inequality and tourism mobility, in: Cole, S. and Morgan, N. (Eds.). *Tourism and inequality: Problems and prospects*. Wallingford: CABI. DOI:10.1079/9781845936624.0034
20. Hargittai, E. (2020). Potential Biases in Big Data: Omitted Voices on Social Media. *Social Science Computer Review*, 38 (1): 10-24. DOI:10.1177/089443931878832
21. Higgins-Desbiolles, F. (2006). More than an "Industry": The Forgotten Power of Tourism as a Social Force. *Tourism Management*, 27 (6): 1192-1208. DOI:10.1016/j.tourman.2005.05.020
22. Higgins-Desbiolles, F. (2018). Sustainable tourism: Sustaining tourism or something more? *Tourism Management Perspectives*, 25: 157-160. DOI:10.1016/j.tmp.2017.11.017
23. Hoffmann, D.; Miošić-Lisjak, L.; Prkut, D.; Stubbs, P.; Šalaj, B.; Zelić, D.; Zrinščak, S., (2017). *Naša zarobljena mista. Istraživački izvještaj studija kvalitete lokalnog javnog upravljanja u Hrvatskoj*. Zagreb: GONG. Pregledano 22. svibnja 2023. (https://www.gong.hr/media/uploads/nasa_zarobljena_mista.pdf).
24. Hrvatska turistička zajednica (2023a). U 2022. godini ostvareno više od 104 milijuna noćenja. HTZ.hr., siječanj 2023. Pregledano 5. svibnja 2023. (<https://www.htz.hr/hr-HR/press/objave-za-medije/u-2022-godini-ostvareno-vise-od-104-milijuna-nocenja>).
25. Hrvatska turistička zajednica (2023b). Prihodi od stranih turista premašili za 13 milijardi eura. HTZ.hr, ožujak 2023. Pregledano 5. svibnja 2023. (<https://www.htz.hr/hr-HR/press/objave-za-medije/prihodi-od-stranih-turista-premasili-13-milijardi-eura>).
26. Jenkins, H. (2006). *Convergence culture*. New York: New York University Press.
27. Kitchin, R. (2021). *Data Lives: How Data Are Made and Shape Our World*. Bristol: Bristol University Press.

28. Kovačević, R. (2022). Cijene na Jadranu mnoge će iznenaditi: Prošle sezone rasle su minimalno, no ovog ljeta idu i do 50 posto. *Večernji list*, 9. svibnja 2022. Pristupljeno 19. lipnja 2023. (<https://www.vecernji.hr/vijesti/cijene-na-jadranu-mnoge-ce-iznenaditi-prosle-sezone-rasle-su-minimalno-no-ovog-ljeta-idu-i-do-50-posto-1584941>).
29. Milano, C.; Cheer, J. M. and Novelli, M. (2019). Introduction: Overtourism: An Evolving Phenomenon, in: Milano, C.; Cheer, J. M. and Novelli, M. (Eds.). *Overtourism: excesses, discontents and measures in travel and tourism*. Wallingford, Oxfordshire: CABI.
30. Milano, C.; Novelli, M. and Cheer, J. M. (Eds.) (2021). *Travel and Tourism in the Age of Overtourism*. London: Routledge.
31. Milano, C., Novelli, M. and Russo, A. P. (2024). Anti-tourism activism and the inconvenient truths about mass tourism, touristification and overtourism. *Tourism Geographies*, 26 (8): 1313–1337. DOI: 10.1080/14616688.2024.2391388
32. Nguyen, C. P.; Schinckus, C.; Su, T. D.; Ling Chong, F. H. (2021). The Influence of Tourism on Income Inequality. *Journal of Travel Research* 60 (7): 1426-1444. DOI:10.1177/0047287520954538
33. Papacharissi, Z. (2010). *A private Sphere. Democracy in a Digital Age*. Cambridge: Polity Press. DOI:10.17231/comsoc.23(2013).1631
34. Pavlović, D. and Knežević, M. (2017). Is contemporary tourism only a neoliberal manipulation?. *Acta Economica Et Turistica*, 3 (1): 1-98. DOI: 10.1515/aet-2017-0007
35. Peeters, P.; Gössling, S.; Klijs, J.; Milano, C.; Novelli, M.; Dijkmans, C.; Eijgelaar, E.; Hartman, S.; Heslinga, J.; Isaac, R.; Mitas, O.; Moretti, S.; Nawijn, J.; Papp, B.; Postma, A. (2018). *Research for TRAN Committee – Overtourism: impact and possible policy responses*, Brussels: European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies. Pregledano 30. svibnja 2023. ([https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/IPOL_STU\(2018\)629184_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/IPOL_STU(2018)629184_EN.pdf)).
36. Petrić, M.; Tomić-Koludrović, I. i Puzek, I. (2015). Društvo i društveni procesi, u: Petrić, L. (Ur.). *Nacrt prijedloga Plana upravljanja povijesnom jezgrom Splita i plana upravljanja podrumima Dioklecijanove palače (II - Analiza stanja)*. Split: Grad Split. Pristupljeno 7. lipnja 2023. (<https://www.split.hr/ukljuci-se/plan-upravljanja-gradskom-jezgrom/nacrt-prijedloga-plana-upravljanja-povijesnom-jezgrom-splita-i-plana-upravljanja-podrumima-dioklecijanove-palace>).
37. Petrić, M.; Tomić-Koludrović, I.; Zdravković, Ž.; Cvetičanin, P.; Leguina, A. (2022). Klasa u suvremenom hrvatskom društvu: postbourdieuovska analiza. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 60 (1): 39-88. DOI: 10.5673/sip.60.1.2
38. Poljanec-Borić, S. (2022). Pandemijska i turizam: Pogled na moguću promjenu razvojnog smjera u Hrvatskoj, u: Bašić, N. i Poljanec-Borić, S. (Ur.). *Turistički time out: trenutak za novi pogled na turizam i prostor* (str. 37-48). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU).

39. Proferes, N.; Jones, N.; Gilbert, S.; Fiesler, C.; Zimmer, M. (2021). Studying Reddit: A Systematic Overview of Disciplines, Approaches, Methods, and Ethics. *Social Media + Society*, 7 (2). Pregledano 29. svibnja 2023. (<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/205630512111019004>).
40. Rivera, I. (2022). RedditExtractoR: Reddit Data Extraction Toolkit. R package version 3.0.6. Pregledano 18. lipnja 2023. (<https://cran.r-project.org/web/packages/RedditExtractoR/index.html>).
41. Saldaña, J. (2016). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Los Angeles; London: SAGE.
42. Sequera, J. and Nofre, J. (2020). Touristification, transnational gentrification and urban change in Lisbon: The neighbourhood of Alfama. *Urban Studies*, 57 (15): 3169-3189. DOI:10.1177/0042098019883734
43. Sharpley, R. (2020). Tourism, Sustainable Development and the Theoretical Divide: 20 Years On. *Journal of Sustainable Tourism*, 28 (11): 1932-1946. DOI :10.1080/09669582.2020.1779732
44. Simas, T. B.; Oliveria, S. A. le C. de and Cano-Hila, A. B. (2021). Tourismophobia or touristification? An analysis of the impacts of tourism in Poblenou, Barcelona. *Associação Nacional de Tecnologia do Ambiente Construído*, 21 (3): 117-131. DOI: 10.1590/s1678-86212021000300541
45. Stebbins, R. (2021). *Exploratory Research in the Social Sciences*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
46. Stojčić, N. i Vizek, M. (2022). *Ranjivost jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske na turističku aktivnost*. Ekonomski institut, Zagreb. Pregledano 6. lipnja 2023. ([https://uplift.hr/doc/Uplift%20STUDIJA Indeks%20turisti%C4%8Dke%20ranjivosti.pdf](https://uplift.hr/doc/Uplift%20STUDIJA%20Indeks%20turisti%C4%8Dke%20ranjivosti.pdf)).
47. The World Tourism Organisation (2015). UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition. Madrid: UNTWO. Pregledano 2. travnja 2023. (<https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284416899>).
48. The World Tourism Organisation (2019). International Tourism Highlights, 2019 Edition. Madrid: UNTWO. Pregledano 2. travnja 2023. (<https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284421152>).
49. The World Tourism Organisation (2022). Rethinking Tourism: From Crisis to Transformation. Madrid: UNTW. Pregledano 2. travnja 2023. (<https://www.unwto.org/world-tourism-day-2022>).
50. Valente, R.; Russo, A. P.; Vermeulen, S.; Milone, F. L. (2022). Tourism Pressure as a Driver of Social Inequalities: A BSEM Estimation of Housing Instability in European Urban Areas. *European Urban and Regional Studies*, 29 (3): 332-349.
51. Vidulić, S. (2021). Pretvara li se ogromna prednost Dalmacije u prokletstvo? Izgradnja 'pojede' čak 3,5 km obale godišnje, turistička ponuda pretjerano 'troši' obalu... Najsvježiji podaci su zabrinjavajući. *Slobodna Dalmacija*, 16. srpnja 2021. Pristupljeno 12. lipnja 2023. (<https://slobodnadalmacija.hr/dalmacija/obala/pretvara-li-se-ogromna-prednost-dalmacije-u-prokletstvo-izgradnja-pojede-cak-3-5-km-obale-godisnje-turisticka-ponuda-pretjerano-trosi-obalu-najsv jeziji-podaci-su-zabrinjavajuci-1113300>).

52. Vizek, M.; Stojčić, N. and Mikulić, J. (2022). Spatial Spillovers of Tourism Activity on Housing Prices: The Case of Croatia. *Tourism Economics* (online first). Pristupljeno 12. lipnja 2023. (<https://journals.sagepub.com/eprint/2ZWFWNNINY38EE928GDH/full>).
53. Wachsmuth, D. and Weisler, A. (2018). Airbnb and the rent gap: Gentrification through the sharing economy. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 50 (6): 1147-1170. DOI:10.1177/0308518X18778038
54. Yodovich, N.; Marquart, F.; Sirkka O.; Dinić, V.; Karels, A.; Page Pereira, L.; Sanchez Gelabert, A.; Walo, S.; Zdravković, Ž.; Žunić, I. (2023). *Culture, politics, and the taxpayer's money Insights from nine case studies on online cultural debates in Europe*. INVENT REPORT D5.4. Pregledano 18. lipnja 2023. (https://inventculture.eu/wp-content/uploads/2023/05/D5.4_INVENT-report-Online-Cultural-Debates_v2.pdf).
55. Zakon o turizmu (2023). *Narodne novine*, 156/2023. Pregledano 27. ožujka 2025. (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_12_156_2236.html).
56. Žanić, I. (2004). Nove stvarnosti i njihovi nazivi. Kako i zašto nastaju riječi i tko je za to „kriv”. *Politička misao*, 41 (1): 74-91. Pregledano 12. lipnja 2023. (<https://hrcak.srce.hr/22858V>).

Tourism and Inequalities in Croatia: Analysis of Comments on the Reddit Network Platform

Augustin Derado

*Ivo Pilar Institute of Social Sciences, Center Split, Croatia
e-mail: augustin.derado@pilar.hr*

Željka Zdravković

*University of Zadar, Department of Sociology, Croatia
e-mail: zzdravko@unizd.hr*

Iva Žunić

*Ivo Pilar Institute of Social Sciences, Center Split, Croatia
e-mail: iva.zunic@pilar.hr*

Abstract

This paper analyses online discussions about tourism in Croatia, with a particular focus on social inequalities. The data was collected through data scraping from the Reddit platform using the R programming language, encompassing a total of 3,455 comments from 105 discussion threads posted between 2013 and 2022. A qualitative thematic analysis identified five key themes: (1) advocacy of a market-oriented approach and the interests of private landlords and hospitality providers; (2) criticism of high prices in tourism and the limited accessibility of tourist services for segments of the population; (3) negative effects of tourism on the quality of life in local communities; (4) tourism as a domain shaped by clientelism and illegal practices; and (5) conflicting perceptions of tourism's broader impact on social inequality.

The analysis shows that critical discourses dominate the conversations, linking tourism with rising living costs, housing shortages, and infrastructural pressure, while greater benefits tend to be concentrated among a relatively small share of the population. This discourse also expresses dissatisfaction with clientelist networks and illegal activities in the tourism sector, as well as growing concern over the widespread effects of overtourism. A particularly salient theme is the frustration voiced in relation to rising prices, with many comments noting that a growing number of Croatian citizens can no longer afford extended stays on the Adriatic coast. Although critical discourse dominates the analysed discussions, a portion of commenters supports a market logic aimed at profit maximization regardless of its social consequences. The comments reveal a fundamental tension between neoliberal approaches to tourism development and alternative perspectives that emphasize more equitable and sustainable outcomes. In conclusion, the need for further sociological research is emphasized, particularly in light of the implementation of the new Tourism Act (Official Gazette 156/2023) and its potential effects on local communities and social inequalities.

Key words: tourism, Reddit, thematic analysis, social inequalities, overtourism, Croatia.